

Ke 125. výročí vzniku České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění

IV. Mezi dvěma světy. 1939–55

Období okupace Československa znamenalo mohutný útlum české vědy vyvolaný především zavřením vysokých škol a nacistickou perzekucí mnohých badatelů. Česká akademie věd a umění (pod tímto názvem od r. 1918) fungovala přes celé období, i ona se však potýkala s vážnými problémy a ochromením činnosti. Klidu si neužila ani po skončení válečného konfliktu, kdy se prudce zvýšil tlak na její zásadní transformaci do podoby centralizované akademie věd. Nakonec představitelé nové komunistické moci ČAVU i další tradiční instituce české vědy zrušili a vybudovali především na přírodní a technické vědy orientovanou Československou akademii věd, která se hlásila jen k části tradic ČAVU a Královské české společnosti nauk.

Temná éra okupace a její oběti

V čele ČAVU stál významný historik Josef Šusta (1874–1945; obr. 1), který se především snažil udržet maximum finančních fondů, aby bylo možné podporovat českou vědu a kulturu. Nadále vycházel Věstník České akademie věd a umění v jednotlivých řadách a další publikace – přes nedostatek papíru a tiskárenských kapacit v období okupace vyšlo úctyhodných 300 publikací. I když to byla vesměs díla související s činností I. filozoficko-historicko-právní a IV. umělecké třídy, najdeme mezi nimi např. knihu tehdejšího vedoucího laboratoře parazitologie ve Státním zdravotním ústavu Otto Jírovce (1907–72) Zoologická technika, která se řadila do rámce edice Nová encyklopedie přírodních věd (druhé vydání nakladem ČAVU v r. 1947). ČAVU se pokoušela v nelehké situaci poskytnout alespoň minimální bázi pro výzkumné

práce drasticky ohrožené brutálním zásahem proti českým vysokým školám, ale výrazně ji omezoval naprostý nedostatek prostředků ve spojení s prudkým růstem cen a výdajů. Navíc některé výnosné a důležité vlastní nemovitosti byly této instituci zabráný. Týkalo se to mimo jiné i zámku v Lužanech. ČAVU přišla také o hlavní pilíř své ekonomické stability – o Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových. Na základě rozhodnutí říšského protektora z r. 1942 došlo k jeho zrušení s tím, že majetek přešel studentské nadaci dr. Emila Háchy, na niž ČAVU neměla vliv. Naopak některé menší fondy se J. Šustovi a jeho spolupracovníkům podařilo uhájit – např. fond českoamerického antropologa Aleše Hrdličky (obr. 2) a některé další. ČAVU se rovněž snažila vrátit ke kořenům své činnosti podporou češství, ať už v podobě jazykovědných, historických nebo

etnologických výzkumů. To se odrazilo i v budovaných komisích – vznikla např. Národopisná komise, Komise pro studium staročeské bible nebo Ortoepická komise. V národnostně vzrušené době tak přírodní vědy ustupovaly poněkud do pozadí.

Na minimum byla omezena intenzita plenárních zasedání, aby se tak ČAVU pokud možno vyhnula projevům loajality k nacistickým držitelům moci. Přesto musela udělat nezanedbatelné ústupky, mezi něž patřilo vyloučení členů židovského původu. I když se botanik a mykolog Josef Velenovský (viz Živa 2009, 4: XXXV–XXXVI) již v meziválečném období jako významný příslušník Slovanské strany protižidovské úporně snažil najít doklad, že jeho konkurenti a členové ČAVU Karel Domin a Bohumil Němec mají semitské předky, žádného z badatelů oblasti věd o živé přírodě arizační opatření nepostihlo. Oběťmi se nakonec stali germanista Arnošt Kraus (1859–1943), který zemřel v teréznickém táboře, a historik Julius Glücklich (1876 až 1950). Členy ČAVU zabývající se vědami o živé přírodě nezasáhla ani přímá nacistická perzekuce, přestože i v této části akademické obce si vyžádala četné oběti – připomeňme např. průkopníka akarologie a zoogeografa, profesora Univerzity Karlovy v Praze Jaroslava Štorkána (1890–1942), popraveného za heydrichiády, profesora Vysoké školy zemědělské v Brně, dendrologa a fytopatologa Augusta Bayera (1882 až 1942), jenž zahynul v koncentračním táboře Mauthausen, nebo zakladatele moderní srovnávací fyziologie hospodářských zvířat Tomáše Vacka (1899–1942), který byl na stejném místě umučen. Ve velice složitě situaci se po celou dobu druhé světové války nacházel Bohumil Němec, známý nejen jako přesvědčený vlastenec, ale také jako svobodný zednář. Zároveň statečně dokázal využívat prostředků dosavadní Československé národní rady badatelské k podpoře rodin perzekvovaných vědců. Karel Domin (1882–1953; obr. 3; viz také Živa 2012, 4: LXV–LXVI), další z dlouhletých členů ČAVU, se v meziválečném období přiklonil ke krajní pravici a vrcholem této orientace byl nepochybně jeho podíl na Akci národní obnovy (ANO) v hnusné éře tzv. druhé republiky. ANO žádala očistu veřejného života ve smyslu ultrapravicových názorů, a tak byly vcelku pochopitelně po osvobození její aktivity stíhány. Nicméně K. Domin se za nacistické okupace z politického života stáhl a rozhodně se neúčastnil kolaborace, což potvrzuje i osvobozující rozsudek poválečného soudu. Naopak jako předseda komise pro sběr léčivých bylin při ministerstvu zdravotnictví organizoval tzv. floristickou akci, která vytvořila náhradu základny pro bádání v době uzavření českých vysokých škol (blíže také Živa 2012, 4: 150–154).

Vedle B. Němce a K. Domina zastupovali vědy o živé přírodě v ČAVU v období Protektorátu Čechy a Morava např. řádný profesor experimentální zoologie a živočišné fyziologie na Univerzitě Karlově Viktor Janda (1880–1964), zvolený mimořádným členem v r. 1936, mimořádný profesor zoologie na UK Václav Breindl (1890–1948), zvolený mimořádným členem již o 9 let dříve, nebo zootechnik František Bílek (1885–1972), mimořádný člen

1 Českou akademii věd a umění v období Protektorátu Čechy a Morava vedl historik Josef Šusta, později obviňovaný z přílišné vstřícnosti k okupantům. Zde na karikatuře od Hugo Boettingera z meziválečného období. Katalog výstavy Dr. Desiderius. Výstava veselých kreseb, pořádaná Sdružením českých umělců grafiků (S. Č. U. G.) Hollar. Průmyslová tiskárna v Praze, bez datace

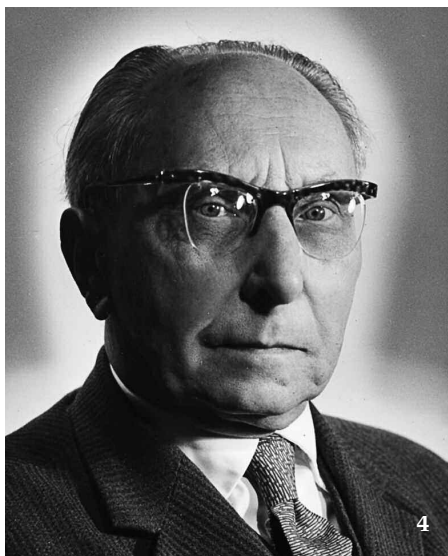
2 Jedním z fondů, které se podařilo zachránit pro potřeby české vědy, byl fond založený českoamerickým antropologem Alešem Hrdličkou. Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i. (MÚA AV ČR), fond Arnošt Inocenc Bláha

3 Významný botanik Karel Domin se sice v období druhé republiky angažoval v tzv. Akci národní obnovy, za okupace se však stáhl z veřejného života. MÚA AV ČR, fond Fotosbírka Bohumila Vavrouška

4 Již 18. listopadu 1952 byl členem korespondentem ČSAV zvolen botanik a rostlinný fyziolog Silvestr Prát. Fotografie pochází z r. 1965. MÚA AV ČR, fond Fotosbírka Archivu AV ČR

5 Nástupcem J. Šusty ve funkci předsedy ČAVU se stal v r. 1945 hudební vědec a politik ve službách komunistické strany Zdeněk Nejedlý. Na snímku již v závěru své kariéry. MÚA AV ČR, Fotosbírka Archivu AV ČR

ČAVU od r. 1935. Roku 1924 se mimořádným členem II. třídy stal bývalý legionář z první světové války Josef Podpěra (1878–1954; Živa 2012, 4: LXVI–LXVII), řádný profesor všeobecné a systematické botaniky Masarykovy univerzity v Brně, její rektor ve školním roce 1937–38. Řádným členem byl r. 1935 dokonce zvolen entomolog Julius M. Komárek (1892–1955), rovněž profesor zavřené Univerzity Karlovy a zároveň ředitel Výzkumného ústavu lesnického, proslulý i jako popularizátor věd o živé přírodě. Ve stejném roce se této pocty dostalo také profesorovi farmakologie a farmakognozie UK a odborníkovi na patologii, anatomii a fyziologii domácích zvířat Aloisu Velichovi (1869–1952), a dále brněnskému hydrobiologovi, limnologovi a entomologovi Janu Zavřelovi (1879 až 1946). K řádným členům patřil od r. 1936

rovněž histolog, embryolog a entomolog Karel Šulc (1872–1952), působící před okupací na Vysoké škole zvěrolékařské v Brně. Paleontologii zastupoval ve sboru řádných členů od r. 1937 řádný profesor tohoto oboru na UK v Praze Jaroslav Perner (1869–1947), a jeden z mála dopisujících členů II. třídy Mauric Remeš, který se však věnoval i jiným oborům. Roku 1938, těsně před smutnými událostmi vyvolanými nacistickou rozpínavostí, se díky volbě mezi mimořádné členy zařadil organický chemik Vítězslav Veselý (1877–1964).

Tento výčet naznačuje, že stejně jako v předchozích desetiletích v dané době jednoznačně dominovali v oblasti věd o živé přírodě zoologové, což odráželo jednak sílu „zoologické lobby“, ale také existenci samostatné České akademie zemědělské. Můžeme hovořit i o tom, že botanickému bádání „vládlo“ několik mimořádných osobností, vedle nichž existoval jen relativně malý prostor pro další badatele, přicházející v úvahu jako potenciální členové nejvýznamnější reprezentativní instituce české vědy. Převažovala zoologů nad botaniky se redukovala v poválečném období, kdy došlo ke zvolení dalších botaniků – Silvestra Práta (1895–1990; obr. 4) a Františka Antonína Nováka (1892–1964), ale bohužel několik členů ČAVU z řad zoologů zemřelo (V. Breindl, A. Velich, J. Zavřel, K. Šulc).

Poválečné oživení a hledání nových směrů

V letech okupačního režimu spíše jen vzácně docházelo k volbám nových členů, takže hned po osvobození v r. 1945 byla pocitována silná snaha doplnit členskou základnu. Nejvýrazněji se proměnila IV. umělecká třída ČAVU, dosud vnímaná jako bašta umělecky konzervativních sil. Nově se mezi její členy dostali představitelé meziválečné avantgardy včetně např. Ivana Olbrachta, Marie Pujmanové, Vítězslava Nezvala nebo Jaroslava Seiferta. Umělecká třída tak navázala na trend z r. 1940, kdy se zvolení dočkala např. Marie Majerová či funkcionalistický architekt Bohuslav Fuchs. U II. vědecké třídy volání po nových členech neznělo tak hlasitě, nicméně, jak bylo výše zmíněno, přesto k některým volbám došlo. S. Prát se přitom stačil r. 1948 stát řádným členem, členem mimořádným byl zvolen o dva roky dříve.

V roce komunistického převratu se mezi mimořádné členy zařadil rovněž uváděný F. A. Novák, profesor systematické botaniky na Univerzitě Karlově v Praze a od r. 1945 ředitel Botanického ústavu a botanické zahrady, stejně jako děkan Přírodovědecké fakulty UK (viz také Živa 2012, 4: LXVIII). Tito noví členové patrně nahrazovali K. Domina, který formálně členem zůstal, ale zápolil s těžkým obviněním z kolaborace a profesně byl prakticky likvidován. Zároveň ovšem mohli zastupovat i dosud velmi aktivního B. Němce, který v druhé polovině 40. let působil jako hostující profesor na Univerzitě Komenského v Bratislavě a nemohl se tak účastnit dění v pražských institucích jako dříve.

Novým prezidentem ČAVU se v r. 1945 stal Zdeněk Nejedlý (1878–1962; obr. 5), původně hudební vědec a historik, nyní však především komunistický politik, který zároveň vykonával funkci ministra školství. Nejedlý, jenž celou dobu války prožil v exilu v Sovětském svazu, se netajil snahou o dalekosáhlé reformy instituce, které zcela měnily její podobu i zaměření. Dosaďovací prezident J. Šusta se ihned po osvobození přes veškerou zdrženlivost stal terčem ostré kritiky pro údajně přílišnou vstřícnost vůči nacistické moci a pravděpodobně z tohoto důvodu si nakonec sáhl na život. Stejně jako po skončení první světové války osvědčovala ČAVU svou loajalitu k vítězům zvolením předních státníků vítězných mocností čestnými členy. Již na začátku července 1945 tak valné shromáždění rozhodlo, že se mezi čestné členy zařadí Sir Winston Leonard Spencer Churchill (1874–1965), tehdy ještě ministerský předseda Velké Británie (ve funkci premiéra ho nahradil na konci července Clement Attlee), americký prezident Harry Spencer Truman (1884–1972) a samozřejmě Josif Vissarionovič Stalin (vlastním jménem Džugašvili; 1879–1953). Dodejme, že československý prezident Edvard Beneš patřil k čestným členům už od ledna 1938.

Stejně jako v oblastech společnosti i ve vědě se jasně ukazovalo, že návrat k prvorepublikovému zvyklostem a mechanismům není možný. Do popředí se draly přírodní a technické vědy vyžadující nové způsoby práce, a jiné typy institucí. Prudce narostl vliv Sovětského svazu a jako inspirovatelný se jevil jeho model centralizované

vědecké soustavy, zabezpečující fungování rozsáhlých vědeckých týmů. Nové instituce neuniverzitního významu vznikaly i v mnoha západních zemích bez inspirace sovětským vzorem, většinou však neměly podobně centralizační charakter a byrokratickou strukturu. Již v r. 1946 se objevil ve vládním prohlášení Gottwaldovy vlády požadavek vybudování akademie věd, její obrysy však zůstávaly velice mlhavé. Navíc nové vedení ministerstva školství v čele s národním socialistou Jaroslavem Stránským se do tohoto projektu nijak nehrnulo a rozhodně neusilovalo o vznik akademie věd sovětského typu. Nadějněji vypadala možnost, že by úlohu národní akademie věd mohla převzít právě ČAVU, která by pouze doplnila svou reprezentační roli několika vybranými badatelskými pracovišti. Zároveň se počítalo s další existencí tradičních vědeckých společností, ať již ctihodné Královské české společnosti nauk, nebo např. Masarykovy akademie práce. Komunistická strana jako nejvýznamnější politická síla v Československu však měla o uspořádání vědy odlišné představy, ale zdá se, že tato otázka pro její představitele (s výjimkou Z. Nejedlého, tehdy přemístěného na pozici ministra práce a sociální péče) nebyla prioritou.

Za sovětským vzorem – budování Československé akademie věd

Razantní zlom přinesl únorový převrat v r. 1948, při němž komunistická strana naplno uchopila otěže moci. Na místo ministra školství se vrátil Z. Nejedlý a úvahy o uspořádání vědeckých institucí dostaly nový impuls. I Nejedlý se pravděpodobně zaobíral možností přetvořit v národní akademii věd dosavadní ČAVU, s tím, že by se umělecká IV. třída osamostatnila a vytvořila vlastní akademii umění. Jako věrný stoupenec všeho sovětského se však přizpůsobil pokud možno co nejdokonalší implementaci vzoru „velkého bratra“. Přesto se celá záležitost vlekla až do přelomu 40. a 50. let, kdy vznikla nejprve stranická a později státní komise pro vybudování Československé akademie věd (ČSAV). Protesty velké části členů dosavadních společností byly ignorovány a vývoj směřoval jednoznačně k budování zcela nové instituce, v níž se reprezentativní role spojovala se sítí badatelských ústavů. Ústavy se vytvářely především z dosavadních univerzitních pracovišť, zároveň však vznikla v r. 1950 skupina několika mohutných ústředních výzkumných ústavů v oblasti přírodních a matematických věd. Z hlediska věd o živé přírodě měl klíčový význam Ústřední ústav biologický, vedený mikrobiologem Ivanem Málkem (1909–94). Ústřední ústavy tvořily jakousi osu pozdějších pracovišť ČSAV a z Biologického ústavu ČSAV se postupně vyčleňovaly jednotlivé specializované ústavy zabývající se vědami o živé přírodě a částečně vědami lékařskými. Vzhledem k přebírání sovětských vzorů se počítalo se vznikem samostatných akademií zaměřených na zemědělské vědy (také šlo o období slávy lisenkismu) a na vědy lékařské. Nakonec byla založena jen Československá akademie zemědělských věd a od vybudování Akademie lékařských věd se v poslední chvíli upustilo, což snad odrá-

SLAVNOSTNÍ ZAHÁJENÍ ČINNOSTI ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD

PRAHA, 17. listopadu (RP) — V pondělí 17. listopadu se konalo v Národním divadle slavnostní vyhlášení Čs. akademie věd. Zasedání zahájil a řídil prezident Čs. akademie věd, mus. prof. dr. Zdeněk Nejedlý. Po jeho projevu přečetl akademik docent dr. J. Böhmi dopis, který je slavnostním vyhlášením

Akademie zastal prezident republiky Klement Gottwald. Jmenem vlády Národní fronty Česka a Slovákia pozvali ke shromážděnému předsedu vlády Antonína Zápotočného. Jemu a celé vládě poděkoval prezident Akademie věd mus. prof. dr. Zdeněk Nejedlý. Zprávu o činnosti vládní komise pro vybudování Čs. akademie věd přednesl

její předseda a laureát státní ceny prof. L. Štol. Poše akademik V. V. Vinogradov pozdravil zasedání jménem Akademie věd SSSR. Pozdrav Světové federace vědeckých pracovníků přednesl její generální tajemník s. G. Crowther. Naostřil tečarce akademie „za vynikající práci“, úterník J. Jozny pozdravil

zasedání jménem pracujících našich zřevů. Před slavností slavnosti vyzvěli republikánské společenství telegramů, odlišných J. V. Stalini a prezidentu republiky Klementu Gottwaldovi. Poše prezident Akademie věd Čs. akademie věd se uslovuje. Slavnostní schůze je vyhlášením Akademie byla zakončena Písní práce.

Dopis presidenta republiky Klementa Gottwalda

Soudruzičky a soudruzi, přátelé!

Přijměte mě vřelě pozdravů a blahopřání k založení Československé akademie věd.

Založení Akademie věd jako nejvyšší vědecké instituce naší republiky je velkou událostí pro naši vědu a nejen pro vědu, nýbrž pro všechny náš život, pro celou naši výstavbu socialismu. To vyplývá jasně již ze zákona o Akademii, v jehož důvodové zprávě se píše: »Věda je základem socialismu; socialismus z vědy vyrůstá a na vědě uvelemluje státi, aby přetvářel přírodu a společnost pro lepší život člověka.«

Myslím, že je správné právě dnes, na vašem zasedání, tuto skutečnost znovu zdůraznit: je to socialismus, je to socialistický řád, který se jediné pevně a důsledně opírá o vědu, který je s ní životně spjat a jehož rozmach znamená proto i rozmach vědy. Sovětský svaz, sovětská věda, výstavba socialismu a komunismus v SSSR jsou toho skvělým dokladem. Tedy, nikoli méně vědy, nýbrž více vědy a hlubší vědy — to je přání, potřeba a požadavek našeho lidové demokratického zřízení.

Nejde nám ovšem, abych tak řekl, o všeljubou vědu. Úkolem opravdové vědy je, jak to zdůrazňuje J. V. Stalin ve své geniální práci „Ekonomické

problémy socialismu v SSSR“, poznávat objektivní zákony v přírodě a společnosti a studovat je, abyhomo, opíraje se na ně, mohl jich využít v zájmu společnosti. Tedy, nikoli věda pro vědu, nikoli věda vzájemně se mač zámí, nýbrž věda spjatá se životem a potřebami společnosti, věda pomáhající nám v ovládnutí přírody a otvírající nové obzory našemu hospodářství a kultuře — to je naše přání, naše potřeba, náš požadavek.

Jestliže se takto díváme na poslání vědy v naší lidové demokratické republice, vyplývá z toho, že Akademie bude tvořivou, pracovní institucí, a nikoli jen institucí reprezentativní. A to je nepochybně vážná a čestná věc. Akademie bude mít své místo ne někde na periferii našeho života, nýbrž v samotném jeho středu. Tím arciž je dána i její velká odpovědnost k našemu lidu, k naší vlasti, tím vzniká pro ni závazek stát se skutečným ohništěm všeho vědeckého bádání u nás, ohništěm hospodářského, technického a kulturního pokroku.

Přeji proto ze srdce naší Akademii věd, aby splnila očekávání našeho pracujícího lidu. Přeji naší Akademii, aby čestně krácela ve stopách našeho pokrokové vědy minulosti, aby čestně krácela cestou svého vědeckého vzoru — slavné Akademie věd Sovětského svazu.

GOTTWALD

Telegram generalissimu J. V. Stalinovi

Soudruh Josef Vissarionovič STALIN,

MOSKVA — KREML.

Vážený soudruhu Staline,

dovoluji vám, československým vědeckým pracovníkům, shromážděným při příležitosti velkého svátku československé vědy, v den zahájení činnosti Československé akademie věd, abychom Vám vyjádřili své největší pozdravy a projevy své hluboké lásky a úcty.

Jsem si plně vědomi, co znamená a znamená Velká říjnová socialistická revoluce, již jste v čele bolševické strany spoutovali se svým velkým a milovaným úkolem v lidem Ilijem Leninem, pro osvobození stamionů pracujících lidí, pro osvobození národů a zárovců a tím i pro osvobození vědy. Tento nesmírný historický revoluční převrat dal ve svých logických důsledcích svobodu i našim národům, osvobodil i naši vědu a využil pro její rozkvět nikdy netušené podmínky. A právě dnes, kdy československá věda vstupuje na cestu své obrody a dalšího mocného rozmachu své tvůrčí práce, myslíme natěně na Vaše hluboké pravdivé slova z XIX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, že zájmy KSSS splývají se zájmy všech mrimulionových národů.

Je těžko najít výstižná slova a zhořitost jimi Váš nesmírný revoluční zápas do osudu všeho lidstva. Je to zřejmé proto, že jste vyzbrojen nejmocnější nástrojem pravdivého poznání zákonitostí historického společenského procesu, že

Vaše srdce je naplněno láskou k pracujícím lidem, k lidovým masám a že jste zájmy své velké osobnosti plně ztotožnil se zájmy milionových mas imperialisty zmračených národů.

Váš nesmírný historický optimismus, vyvěrající z pravdivého vědeckého poznání, a Váš přesný vědecký způsob myšlení, kterým jste vždy respektovali skutečný chod věci a který se tak geniálně projevil ve Váš poslední teoretické práci »Ekonomické problémy socialismu v SSSR«, kde jste vědeckou analýzou dosud skrytých zákonitostí otevřeli lidstvu pohled do komunistické budoucnosti, nás naplňuje nesmírnou úctou a vřelostí. Všechen potrokový vědecký zář — a my s ním — víd ve Váš nepřehledné koryfeje souzvané vědy.

V této chvíli, kdy československá věda vstupuje na novou cestu uvědoměného spojení se svým lidem, aby mu pomohla vybudovat pod vedením soudruha Klementa Gottwalda šťastný socialistický zítřek, silujejme Vám, drahy a vážený soudruhu Staline, že budeme uvědoměle pracovat na tomto historickém díle, prože tím, že je to věda pro tvář světový mír!

Buďte nám, drahy soudruhu Staline, dlouho a dlouhý zdraví pro dobro a prospěch vědy na celém světě, pro štěstí a radost všech pracujících, pro šťastnou budoucnost naší vlasti!

6
Prezident Československé akademie věd akademik ZDENEK NEJEDLÝ

želo dobovou situaci v Sovětském svazu, kde se v posledních měsících Stalinova života událo odhalení tzv. lékařského spiknutí, které smetlo tamější špičky lékařské vědy.

Zákon o Československé akademii věd z října 1952 sice tvrdil, že nová instituce vzniká přebudováním Královské české společnosti nauk a ČAVU; to však nebyla docela pravda, i když kontinuita členství mezi dosavadní II. třídou ČAVU a sborem členů ČSAV se jeví jako nepopiratelná. Skutečně přesvědčení odpůrci nových pořádků však byli spolehlivě odstraněni. Naopak bez jakýchkoli problémů přejímala nová instituce vědce v seniorském věku, od nichž se očekávalo, že se budou chovat naprosto loajálně. Nijak přitom nevadilo, že mezi nimi členové Komunistické strany Československa tvořili takřka zanedbatelnou výjimku. U badatelů zabývajících se živou přírodou se situace vyvíjela o něco složitěji, což asi souviselo s mohutnou vlnou lisenkismu, jehož představám mnozí nevyhovovali. Mezi prvními členy ČSAV jmenovanými prezidentem Klementem Gottwaldem v listopadu 1952 tak chyběli např. zasloužilý B. Němec, J. M. Komárek nebo J. Podpěra. Naopak mezi nimi nalezneme organického chemika V. Veselého. Zejména B. Němce tato skutečnost velice mrzela, ačkoli si nepochybně uvědomoval, že mu usškodily jeho aktivity na politické pravici v meziválečném období. Tři jmenovaní vědci museli rok počkat, než se situace snad i pod vlivem jejich vědeckých přátel ze Sovětského svazu trochu změnila a oni se mezi členy zařadili, byť J. M. Komárek pouze jako člen korespondent. Někteří další přírodovědci patřící mezi členy ČAVU se naopak v seznámeních ČSAV neobjevili vůbec — např. V. Janda nebo F. A. Novák. Silvestr Prát sice nebyl zařazen mezi první jmenované akademiky, ale byl zvolen členem korespondentem

6 Zahájení činnosti Československé akademie věd obsáhle sledoval dobový český tisk včetně Rudého práva. MÚA AV ČR, fond Ivan Málek

hned na prvním valném shromáždění členu 18. listopadu 1952. Řádným členem ČSAV se stal 17. listopadu 1955. Na stejném zasedání zvolilo Valné shromáždění ČSAV členem korespondentem paleontologa Ferdinanda Prantla (1907–82), který však byl z politických důvodů o 7 let později zbaven členství.

Můžeme tedy konstatovat, že vznik Československé akademie věd v oblasti věd o živé přírodě do určité míry přinesl generační obměnu nebo spíše oživení mladšími badateli, přestože bez předchozího členství v ČAVU se obešel např. rostlinný fyziolog Rudolf Dostál, jenž byl zvolen v r. 1952 členem korespondentem ve věku 67 let. „Novou krev“ představovala jména jako již zmíněný I. Málek, který se stal i vedoucím biologické sekce a později náměstkem prezidenta ČSAV, nebo zoolog, profesor Vysoké školy zemědělské v Brně a později ředitel Ústavu pro výzkum obratlovců ČSAV Josef Kratochvíl (1909–92), zvolený členem korespondentem r. 1955. Do určité míry patřil k mezigeneraci i entomolog Jan Obenberger (1892–1964; blíže Živa 2014, 5: CVII–CVIII), člen korespondent od r. 1955. Starší badatelé tkvící svými kořeny ještě v období před r. 1918 fungovali většinou pouze v „reprezentativní“ části ČSAV, tedy ve sboru členů, a do dění v síti ústavů a dalších pracovišť výrazně nezasahovali. Jejich vliv byl pak dále redukován reformami na začátku 60. let, jichž se však dožili jen někteří z nich.

Jak se dále vyvíjely vědy o živé přírodě v Československé akademii věd v 50. a 60. letech, si povíme v příštím díle našeho cyklu.